

Łukasz Kwadrans

Ivan Rác

KOBIETY – OFIARY I SPRAWCY PRZEMOCY W ZWIĄZKACH PARTNERSKICH

Wstęp

Republika Słowacka jest jednym z krajów, w którym problematyką przemocy wobec kobiet profesjonalści zaczęli się zajmować dopiero po upadku komunizmu. Do tego czasu, problematyka ta była na tyle intymną (wstydliwą), że pozostawała przesuwana na dalszy plan i była zawsze tylko prywatną sprawą tych osób, których bezpośrednio dotyczyła. Oznacza to, że o przemoc wiedział tylko sprawca i ofiara, jeżeli w ogóle sobie uświadamiała, że chodzi o przemoc, a także dzieci, jeżeli w rodzinie były, jako bezpośredni lub pośredni świadkowie przemocy. Badania przemocy zaczęto prowadzić dopiero w drugiej połowie lat 90., co jest zaniedbaniem w porównaniu na przykład ze Stanami Zjednoczonymi, gdzie badania prowadziły przede wszystkim maltretowane kobiety („Battered Women’s Movement” – Ruch Maltretowanych Kobiet), już w latach 70. XX wieku. Na Słowacji przebiegało to w nieporównywalnie mniejszym zakresie. Ostatnie reprezentatywne badania dotyczące przemocy wobec kobiet i doświadczeń z nią związanych zostały przeprowadzone w 2008 roku przez Instytut do Badania Pracy i Rodziny (Inštitút pre výzkum práce a rodiny). Podsumowując, wyniki badań w sposób jednoznaczny pokazują, że przemoc to aktualne i bardzo niepożądane zjawisko, społecznie patologiczne, które można postrzegać jako proces długotrwały, bowiem występuje w związkach z wieloletnim stażem, ma swój cykl, fazy i identyfikowane rodzaje – formy. Jest wystarczająca sieć utworzonych instytucji, przede wszystkim niepaństwowych, które zapewniają wsparcie dla maltretowanych kobiet, doszło do zmiany Kodeksu Karnego Republiki Słowackiej w odniesieniu właśnie do tego przestępstwa (tylko bardzo niewiele osób zdaje sobie sprawę, że „sprzeczka małżeńska”, przemoc wobec kobiety – tak naprawdę jest przestępstwem). Jednak społeczeństwo – a nierzadko nawet naukowcy – w wielu przypadkach właśnie problematyce przemocy wobec kobiet w związkach partnerskich swoją uwagę poświęcają jedynie marginalnie.

Pierwszoplanowym celem tej pracy jest nie tylko przekazanie podstawowych informacji o przemocu wobec kobiet w sposób ogólny, ale przede wszyst-

kim – co uważamy za podstawę tego tekstu – wskazanie skutków przemocy, której ofiarą jest kobieta, a sprawcą mężczyzna. Zajmiemy się problematyką „maltretowanych skazanych kobiet”, czyli kobiet, które popełniły w następstwie doznanej przemocy przestępstwo, to znaczy z ofiary stały się sprawcą, a sprawcy stali się ofiarą przestępstwa. Celem jest opisanie i zinterpretowanie tej bardzo cienkiej linii, która określa, kto jest/będzie w tej relacji sprawcą, a kto ofiarą przestępstwa. Dokonamy tego w oparciu o słowacką literaturę przedmiotu i wyniki badań własnych.

Przemoc wobec kobiet

Przemoc uwarunkowana pod względem rodzinnym, ewentualnie przemoc wobec kobiet, to na Słowacji poważny problem. To symptom historycznie nierównego związku mężczyzny i kobiety, który prowadzi do dominacji mężczyzny i dyskryminacji kobiet oraz do uniemożliwiania im pełnego rozwoju (Deklaracja ONZ, 1993). Z definicji tej wynika, że pod pojęciem „przemoc” rozumiemy każde zachowanie, którego celem jest stosowanie władzy i kontroli wobec drugiej osoby. Dlatego mówimy o manipulacji. Oznacza również naruszanie praw człowieka dotyczących kobiet, zagrożenie dla ich szans na przyzwoite i godne życie.

Historia badań przemocy wobec kobiet w Republice Słowackiej jest znacznie krótsza niż w demokracjach zachodnich, gdzie podobne badania są prowadzone od końca lat 60. XX wieku. Po „odkłęciu” problemu na Słowacji początkowo realizowane były tylko częściowe badania, które podejmowały problem marginalnie. Powodem tego, dlaczego Republika Słowacka w porównaniu z innymi krajami, jak na przykład Stany Zjednoczone, ma znaczne opóźnienie w badaniach przemocy wobec kobiet, jest w szczególności fakt, że przed rokiem 1989, temat ten był mocno tabuizowany. Przeważał mocny tradycjonalizm, który przemoc domową zamykał w intymności środowiska rodzinnego. W czasach systemu socjalistycznego przyczynił się do tego dodatkowo zakaz publikacji negatywnych zjawisk społecznych, a zatem oficjalne dane na temat przemocy wobec kobiet zostały opublikowane po raz pierwszy dopiero w 1997 roku. W tym roku zostało zrealizowane jedno z niewielu badań statystycznych na Słowacji, które dotyczyło kobiet maltretowanych przez małżonków (ewentualnie byłych małżonków). Badania pokazywały, że 46,5% kobiet zostało przez małżonka atakowanych już w pierwszym roku małżeństwa. Aż w 70% małżeństw współżyjących po rozwodzie, przemoc wobec kobiety nie ustępowała. Występowanie przemocy fizycznej częściej niż raz w miesiącu zarejestrowano u 57,1% kobiet, natomiast w przypadku 80% badanych kobiet małżonek bił żonę co najmniej raz w roku. Obecność dzieci podczas ataków odnotowano w 69% przypadków. Z pomocy lekarskiej skorzystało 22,3% maltretowanych kobiet, a tylko 19,8% z nich kontaktowało się z Policją. Próba badanych kobiet nie była re-

prezentatywna, została bowiem złożona z kobiet, które poszukiwały pomocy psychologicznej. *Raport na temat sytuacji w zakresie bezpieczeństwa w Republice Słowackiej w 2003 roku* traktuje już o przypadkach przemocy domowej, ale nie podaje ich wszechstronnego opisu i klasyfikacji, tylko udział kobiet jako ofiar tych przestępstw (Bodnárová i kol., 2005, s. 13).

Przykłady działań badawczych na Słowacji z lat 90. XX wieku:

1. badania Unii Demokratycznej Kobiet na Słowacji – „Analiza nietolerancji wobec kobiet” (1994),

2. ankieta Międzynarodowego Ośrodka Studiów Rodziny – „Rodzina 1995” (1995),

3. badania Ministerstwa Szkolnictwa RS – „Kobiety o sobie” (1997),

4. badania Ministerstwa Szkolnictwa RS – „Maltretowanie dzieci jako problem społeczny” (1998),

5. badania Pro Familie oraz Ośrodków Doradztwa i Usług Psychologicznych – „Kobiety maltretowane na Słowacji” (1997),

6. badania Międzynarodowej Organizacji do Spraw Migracji – „Handel kobietami w Republice Słowackiej” (2000).

Później, w ramach szerszych badań opinii publicznej zaczęły pojawiać się izolowane pytania o nastawieniu obywateli do przemocy domowej i doświadczeniach z nią związanych. Przykładami są regularne empiryczne badania socjologiczne Instytutu do Spraw Problemów Społecznych (Inštitút pre verejné otázky) z lat 1995, 2000, 2002 oraz badania grupy organizacji pozarządowych w 2001 roku w ramach kampanii „piąta kobieta” („piata žena”). Pierwsze reprezentatywne badania nastawienia kobiet i obywateli RS do przemocy i ich doświadczeń z nią zostały zrealizowane pod koniec 2002 roku. Słowacja była jednym z ostatnich krajów, gdzie takie badania zostały przeprowadzone i to nawet nie ze środków budżetu państwowego. Badanie składało się z dwóch samodzielnych części: reprezentatywnych badań populacji dorosłych RS i reprezentatywnych badań dorosłych kobiet RS z grupy wiekowej 18-65 lat (Bodnárová, Filadelfiová, 2003).

Okolicznością negatywną jest fakt, że żadne z badań przeprowadzonych w Republice Słowackiej nie było finansowane z budżetu państwa. Niezbędnym zatem byłoby, aby również państwo zainicjowało i finansowało działania w tej dziedzinie, ponieważ Republika Słowacka powinna dotrzymywać zobowiązań, których realizację potwierdziła ratyfikując dokumenty międzynarodowe i europejskie. Uzasadnieniem jest przede wszystkim fakt, że wzrost poziomu wiedzy na temat przemocy domowej, ewentualnie przemocy wobec kobiet na Słowacji, może w znacznym stopniu przyczynić się do zmiany postaw społecznych do tego typu przemocy, a w końcu także do redukcji szerzenia się tego negatywnego zjawiska w społeczeństwie. Informacje, dane mogą przyczynić się do podniesienia ogólnej świadomości społeczeństwa na temat problematyki przemocy wobec kobiet i zwiększenia świadomości konieczności interweniowania, w przypadku

bycia świadkiem przemocy. Dane empiryczne mogą pomóc w przekonywaniu niezdecydowanej części administracji państwowej, regionalnych i lokalnych struktur samorządowych o niezbędności zajęcia się problematyką przemocy wobec kobiet (Bútorová i kol., 2005, s. 17). Badania bezpośrednich i pośrednich doświadczeń obywateli Republiki Słowackiej dotyczących agresywnych zachowań w rodzinie pokazały, że przemoc wobec kobiet na Słowacji jest zjawiskiem szeroko rozpowszechnionym. Najbardziej rozpowszechnionymi są różne poziomy przemocy fizycznej, lecz nierzadka jest również przemoc ekonomiczna, psychologiczna czy społeczna.

Dostępne badania na temat przemocy wobec kobiet identycznie wskazują, że najbardziej powszechną i bardzo specyficzną formą przemocy wobec kobiet, jest przemoc męża lub partnera w związkach nieformalnych (przy czym nie można wykluczyć też przemocy wobec kobiet poza partnerstwem, tę na terytorium Słowacji, jak wynika z wyników badań, spotyka się również dość często). Cechą charakterystyczną przemocy wobec kobiet, której dopuszczają się ich partnerzy jest fakt, że kobiety są w tych przypadkach emocjonalnie przywiązane do sprawy (często emocjonalnie zależne), co ma znaczenie zarówno dla przebiegu, jak również rozwoju samej przemocy oraz sposobu jak sobie z nią radzić. Według badań Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) z 2002 roku odsetek kobiet, które były kiedyś w swoim życiu fizycznie zaatakowane przez partnera wynosi w poszczególnych krajach od 10% do 69% („World Report on Violence and Health”, Światowa Organizacja Zdrowia, 2002). Dane z reprezentatywnych badań dorosłych kobiet na Słowacji wykazały, że obecna ekspansja przemocy fizycznej w ramach związku partnerskiego, mieści się w tym przedziale. Ze wszystkich dorosłych kobiet w wieku 18-65 lat, które miały w czasie realizacji badań partnera, prawie jedna czwarta wykazywała jakieś doświadczenie z przemocą fizyczną: 24% doświadczyło od aktualnego partnera co najmniej jeden (z siedmiu monitorowanych czynów) akt przemocy fizycznej, co najmniej raz, w przypadku 20% kobiet niektóre z sytuacji się powtarzały.

Przemoc wobec kobiet w ramach związku partnerskiego w rzeczywistości nie ogranicza się jednak tylko do aktów agresji fizycznej, ale może przybierać kilka form. Z reguły nie można oddzielić od siebie poszczególnych rodzajów przemocy. Agresja fizyczna prowadzi do krzywdy psychicznej, eskalująca przemoc psychiczna często kończy się atakiem fizycznym. Przy czym kobiety doświadczają przemoc psychiczną i upokarzanie (tzw. terror psychiczny, psychoteror), gorzej od ataków fizycznych (Bodnárová, Filadelfiová, 2002).

Praktycznie nie można znaleźć związku, w którym dochodziłoby na przykład wyłącznie do przemocy fizycznej, bez czynów o innym charakterze – przemocy społecznej, ekonomicznej, ewentualnie psychicznej. Badania na Słowacji potwierdziły tendencje do kumulowania różnych rodzajów przemocy, tj. stosowania przez sprawcę jednocześnie kilku. Związki partnerskie różnią się również częstotliwością występowania różnego rodzaju aktów przemocy wobec kobiety.

Zbiorcza analiza różnych sposobów zachowań wobec kobiety, na podstawie częstości ich występowania, stała się bazą do stworzenia typologii związków partnerskich kobiet na Słowacji. Przy wykorzystaniu analizy wieloczynnikowej zostały ujawnione trzy podstawowe wzorce zachowań partnerów. Do jednego zostały zakwalifikowane związki, w których akty przemocy nie występują w ogóle lub prawie w ogóle, w pozostałych dwóch były takie akty obecne, a różniły się stopniem i częstotliwością.

Typologia kobiet w związkach partnerskich RS według częstotliwości agresywnego zachowania partnerów (Bútorová i kol., 2005, s. 28-29)

Typologia została oparta na 22 sposobach agresywnych zachowań partnera wobec kobiety, które można zaklasyfikować do następujących pięciu kategorii:

- akty agresji fizycznej,
- akty przemocy seksualnej,
- akty wyrządzania krzywdy psychicznej,
- akty wykorzystywania ekonomicznego,
- akty izolacji społecznej i kontroli.

Wynikiem były trzy następujące typy związków:

Związek bez użycia przemocy – badane akty przemocy nie występowały w ogóle, ewentualnie doszło do kilku aktów przemocy psychicznej, ekonomicznej lub społecznej i/lub do pojedynczych zdarzeń jednego z łagodniejszych aktów przemocy fizycznej i/lub przemocy seksualnej.

Mniej ukształtowany związek przemocy – obejmuje sposoby zachowań partnera, które charakteryzują się częstym występowaniem wielu aktów przemocy psychicznej, ekonomicznej, społecznej i/lub mniej powtarzającego się występowania aktów przemocy fizycznej i/lub seksualnej.

Zdecydowanie ukształtowany związek przemocy – charakteryzuje zachowanie niemal ciągłego występowania aktów przemocy psychicznej, ekonomicznej i społecznej oraz często powtarzające się akty przemocy fizycznej i/lub seksualnej.

Pierwszy typ *bez użycia przemocy* obejmuje stosunkowo szeroki zakres związków partnerskich. Chodzi o związki, w których partnerzy nie realizowali wcale monitorowanych sposobów zachowań wobec kobiet, ale także związki, w których można sporadycznie spotkać się z niektórymi z trzech form psychicznego krzywdzenia (wulgarnie wyzwiska, nieprzyzwoite zachowanie lub krytyka kobiety) albo doszło do sporadycznego wystąpienia którejś z łagodniejszych form agresji fizycznej lub domagania się seksu. Żaden z aktów przemocy przy tego typu związkach nie występował często lub prawie w ogóle, natomiast bardziej ukształtowane formy przemocy nie występowały w ogóle. Ten typ można nazwać „od ideału po sporadyczne niepowodzenia” i reprezentuje związki bez występowania przemocy.

Do drugiego typu *mniej ukształtowanego związku przemocy* należą związki, w których już doszło do którejś z ostrzejszych form przemocy fizycznej i seksualnej. Bardziej liczne były słabsze objawy przemocy fizycznej i seksualnej i niektóre akty przemocy psychicznej czy społecznej w związku wystąpiły wielokrotnie. Żaden z monitorowanych aktów jednak nie wykazał trwałej obecności (prawie stałej), w związkach tych nie miał miejsca gwałt.

Trzeci typ *zdecydowanie ukształtowanego związku przemocy* reprezentuje związki partnerskie, w których liczne monitorowane sposoby zachowania mężczyzny są obecne prawie ciągle i akty przemocy fizycznej oraz seksualnej, włącznie z formami zdecydowanie ukształtowanymi, są powtarzane, niektóre z nich wielokrotnie.

Różnicą, która oddziela pierwszy typ od dwóch pozostałych, jest powtarzanie się pewnych aktów przemocy fizycznej lub seksualnej i częstotliwość występowania aktów przemocy psychicznej, społecznej i gospodarczej. Zgodnie z taką definicją, drugi i trzeci zidentyfikowany typ zachowania noszą oznaki przemocy, są wręcz związkami przemocy, które wzajemnie różnią się tylko intensywnością aktów i częstotliwością ich występowania.

Na Słowacji zostały zidentyfikowane dwa poziomy przemocy wobec kobiet w związkach partnerskich. Przemoc ukształtowana i przemoc mniej ukształtowana. Podobna dwupoziomowa przemoc wobec kobiet została zidentyfikowana w kilku krajach, w których przeprowadzane były badania tego negatywnego zjawiska („World Report on Violence and Health”, Światowa Organizacja Zdrowia, 2002).

Ze wszystkich dotąd realizowanych badań wynika, że przemoc domowa na Słowacji należy do zjawisk znacznie rozpowszechnionych. Jej charakterystyki są pod wieloma względami podobne do tych, które występują w innych krajach. O przemocy domowej na Słowacji, w szczególności o przemocy wobec kobiet, można powiedzieć, że:

- przemoc wobec kobiet na Słowacji jest poważnym problemem społecznym, który dotyczy dużej grupy kobiet,
- pod względem rodzinnym uwarunkowana przemoc dotyczy kobiet w różnych etapach życia od dzieciństwa do wieku dojrzałego,
- żadne środowisko, w którym poruszają się kobiety, nie jest wolne od aktów przemocy ze strony mężczyzn,
- przemocy doświadczają kobiety wszystkich kategorii – bez względu na wiek, status społeczno-ekonomiczny, region czy typ pobytu,
- przemoc wobec kobiet ma poważne konsekwencje dla ofiar i przeszkadza im w pełnym uczestniczeniu w życiu społecznym,
- im bardziej intensywna jest przemoc, tym więcej problemów zdrowotnych kobietom przynosi i prowadzi jednocześnie do niezadowolenia kobiet z życia rodzinnego,
- kobiety na Słowacji doświadczają więcej przemocy od mężczyzn, których znają,

- mężczyźni często używają przemocy wobec kobiet, które znają,
- liczne z form agresywnych zachowań realizują już młodzi mężczyźni,
- poszczególne aspekty przemocy i postawy wobec niej są uwarunkowane właśnie stereotypami rodzinnymi, dlatego w warunkach słowackich ważna jest profilaktyka (na przykład poprzez edukację),
- większość dorosłych obywateli Republiki Słowackiej uważa przemoc wobec kobiet, której dopuszcza się jej partner, za poważny problem,
- większość obywateli na Słowacji, włącznie z ofiarami, uważa za konieczne, aby w przypadku przemocy wobec kobiet dokonanej przez partnera nastąpiła interwencja z zewnątrz – ze strony krewnych, znajomych lub instytucji.

Badania reprezentatywne dotyczące zjawiska przemocy i doświadczeń kobiet z przemocą na Słowacji od 2008 roku (zakres badań dotyczył 827 dorosłych kobiet RS w wieku 18-65 lat) wskazały następujące wnioski:

1. Na Słowacji maltretowana jest co piąta kobieta, która ma aktualnie partnera i doświadczyła przez niego przemocy. Dokładniej 21,2% dorosłych kobiet RS w wieku 18-64 lat, które miały w trakcie badań partnera, doświadczyły z jego strony przemocy (w 6% przypadków chodziło o ukształtowaną przemoc, czyli często powtarzające się akty przemocy fizycznej i seksualnej oraz niemal stale obecną przemoc psychiczną, społeczną lub ekonomiczną).

2. Występowanie agresywnych zachowań popełnianych przez byłych partnerów jest jeszcze wyższe. Z grupy dorosłych kobiet, które miały byłego partnera, doświadczało od niego agresywnego zachowania 27,9% (12,2% akty ukształtowanej przemocy).

3. Każda z form przemocy była znana przez badane kobiety w związkach partnerskich na Słowacji. Występowały wszystkie jej dotąd znane typy – od fizycznej i seksualnej, poprzez psychiczną i społeczną, po ekonomiczną (przemocy fizycznej doświadczyło od aktualnego partnera 15% kobiet, zaś od byłego partnera prawie 40% kobiet; z przemocą seksualną ma doświadczenie od aktualnego partnera 9% kobiet, a byłego partnera ponad 25% kobiet).

4. Kobiety na Słowacji są rzadko narażone na tylko jedną formę przemocy „partnerskiej”. Przemoc fizyczną często poprzedza lub towarzyszy jej przemoc psychiczna lub społeczna, przemoc seksualna jest często związana z różnymi formami przemocy psychicznej lub społecznej, przemoc ekonomiczna przeplata się z psychiczną itp.

5. Związki, w których dochodzi do przemocy wobec kobiet nie są przypadkowe. Z reguły chodzi o związek małżeński (w związku przemocy 76% kobiet zamężnych po raz pierwszy, w ukształtowanym związku przemocy prawie 80% kobiet zamężnych po raz pierwszy) oraz w dłuższej trwających związkach (średnio ponad 20 lat trwania).

6. Świadcami przemocy często bywają dzieci. Prawie 70% kobiet, które doświadczały przemocy od swego aktualnego partnera mieszka w domu z dzieckiem, ewentualnie z dziećmi.

7. Przemoc występuje u kobiet w każdym wieku, lecz częściej w średnim wieku (45-60 lat); przemoc dotyczy kobiet bez względu na poziom wykształcenia, najczęściej jednak z wykształceniem podstawowym i zawodowym; w związkach z przemocą żyją kobiety aktywne i nieaktywne ekonomicznie, z aktywnych ekonomicznie jednak najwięcej kobiet pracuje fizycznie i ma pracę specjalistyczną, zaś kobiety nieaktywne ekonomicznie to najczęściej emerytki; według wielkości miejsca zamieszkania, przede wszystkim chodzi o kobiety z gmin liczących do 2 000 mieszkańców.

8. W związkach z przemocą swój udział mają wszystkie grupy mężczyzn z akcentem na zwiększenie częstości występowania w poszczególnych kategoriach. Przemocy w związkach partnerskich dopuszczają się wszystkie kategorie wiekowe mężczyzn, w szerszym zakresie mężczyźni starsi (45 lat i więcej), napastnicy wywodzą się z każdej kategorii edukacyjnej, ale częściej przemoc jest domeną mężczyzn o wykształceniu podstawowym i zawodowym, bez matury; reprezentowane są wszystkie grupy mężczyzn, częściej jednak pracownicy fizyczni i mężczyźni znajdujący się poza rynkiem pracy, ewentualnie bezrobotni.

9. Przemoc wymaga najróżniejszych form pomocy. Wiele kobiet maltretowanych przez swego partnera była zmuszona do ucieczki z domu (ponad połowa w przypadku agresywnych zachowań byłego partnera i prawie połowa aktualnego partnera), zmuszonych korzystać z pomocy lekarza (37% i 31%), wezwać Policję (ponad 57% i 35%); potrzebna im była pomoc psychologiczna bądź psychiatryczna, pomoc urzędu gminy czy miasta, ośrodków kryzysowych i linii pomocy telefonicznej, sądów i prawników. Kobiety próbują wielu rozwiązań – do rozwodu, separacji nie przystępują od razu (okres czasu trwania związku z występującą przemocą to średnio aż 13,7 lat).

10. Rośnie liczba kobiet, które szukają rozwiązań sytuacji przemocy. Na przestrzeni lat obniżył się odsetek kobiet, które sytuacji przemocy w żaden sposób nie rozwiązują lub nie widzą powodów, żeby ją rozwiązywać. Można domniemywać, że realizowane działania wzmocniły determinację i możliwości kobiet, żeby przemocy swych partnerów przeciwdziałać. Kobiety, które nie widzą powodów do rozwiązywania przemocy były wyraźnie częściej w starszym wieku, narodowości węgierskiej lub innej, głęboko wierzące, z mniejszych miast i z niższym wykształceniem (w tych środowiskach byłoby pożądane wzmocnienie świadomości o przemocy i prawach człowieka).

11. Kobiety nie zawsze są zadowolone z udzielanej pomocy. Nie wszystkie kobiety otrzymały właściwą, zadowalającą pomoc przy rozwiązywaniu przemocy partnerskiej od poszczególnych instytucji. Swoje nastawienie i sposób załatwiania spraw, zgodnie z odpowiedziami kobiet, które mają doświadczenia z przemocą, powinna poprawić przede wszystkim Policja, wydziały do spraw socjalnych w urzędach oraz sądy lub prawnicy. Głosy zadowolonych i niezadowolonych kobiet jednak, pojawiały się na temat każdej instytucji. Można założyć, że istnieją znaczne różnice regionalne w poziomie pomocy, ale także

różnice dotyczące wrażliwości poszczególnych przedstawicieli lub przedstawicieli tych instytucji.

12. Przemoc uniemożliwia kobietom ich pełną partycypację w życiu społecznym. Dane z badań reprezentatywnych wykazały, że im przemoc bardziej intensywna, tym więcej problemów zdrowotnych przynosi dla kobiet, tym gorzej oceniają swój stan zdrowia, tym bardziej są niezadowolone ze swego życia rodzinnego.

13. Dostrzeżono zrozumienie dla wsparcia działań mających na celu walkę z przemocą. Wszystkie grupy kobiet w sposób jednoznaczny wspierają działania, których celem jest zapobieganie przemocy lub szybkie rozwiązywanie aktualnie występującej przemocy i udzielanie pomocy dla jej ofiar (wzmocnienie prawodawstwa, rozwój różnego rodzaju usług i podniesienie świadomości społecznej o przemoc i zerowej tolerancji dla niej).

14. Należy pamiętać także o różnych mniejszościach narodowych i etnicznych mieszkających w Republice Słowackiej. Niewielki wzrost liczby aktów przemocy wśród obywateli narodowości innej niż słowacka, w kontekście przemocy ukształtowanej jednoznacznie wskazuje, że niezbędnym jest informowanie (o prawach człowieka, zjawisku przemocy i dostępnych możliwościach pomocy) i przygotowywanie kampanii również w innych wersjach językowych. Należy wykluczyć możliwość, że do innych pod względem języka regionów takie informacje nie docierają (Bodnárová i kol., 2008, s. 10-11).

Prowadzone badania dotyczące występowania przemocy wobec kobiet na Słowacji, jednak nie odnoszą się tylko do przemocy, której sprawcami są mężczyźni wobec swych partnerek w związkach partnerskich. Badania w sposób jednoznaczny wykazały, że w ramach społeczeństwa coraz częściej wstępuje przemoc popełnienia wobec kobiet przez innych mężczyzn, to znaczy, nie partnerów (24% zostało obrabowanych, 10% doświadczyło groźby bezprawnej, 7% ataków fizycznych). Zatem kobiety są zagrożone ze strony mężczyzn spoza związku partnerskiego. Interesujący jest jednak fakt, że najczęściej są ofiarami przemocy ze strony mężczyzn, których znają (w pracy, w szkole lub w miejscach publicznych).

Jak ofiara przemocy w związku staje się sprawcą przemocy?

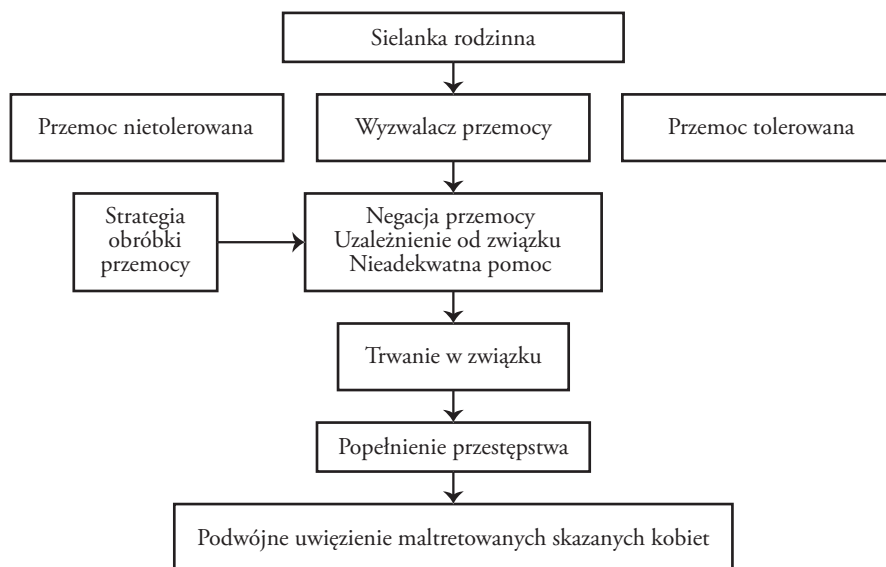
W poprzednim rozdziale przedstawianego przyczynku skupiliśmy się przede wszystkim na podstawach teoretycznych i zdefiniowaniu przemocy wobec kobiet w związkach partnerskich. W tym rozdziale skupimy się na badaniach¹, które

---

¹ W tym miejscu uważamy za konieczne wypowiedzieć się na temat generalizacji uzyskanych przez nas wyników z obu nawiązujących do siebie realizowanych badań. Z podstawowej bazy, tzn. z 45 skazanych kobiet, będących ofiarami przemocy, ze względu na problemy czasowe i organizacyjne podczas realizacji badań, pozostało do przeprowadzenia jakościowej analizy treści próbek dziesięciu respondentek. Naturalnie, im więcej wywiadów, obserwacji i dokumentów byśmy analizowali, tym więcej zgromadzilibyśmy dowodów, znaleźlibyśmy więcej odchyień i osiągnęlibyśmy wyższą jakość danych empirycznych. Próbką pochodzi z jednego zakładu karnego dla kobiet w Republice Słowac-

udało nam się zrealizować w ramach projektu jeszcze w 2010 roku. Badania przeprowadzono w jedynym zakładzie karnym dla kobiet na terenie Republiki Słowackiej, a mianowicie w miejscowości Nitra – Chrenová. Zanim przystąpiliśmy do właściwych badań, przeprowadziliśmy pilotaż, w ramach którego z pracownikiem socjalnym, który podczas całych badań uczestniczył w nich, uzgodniliśmy metody zbierania danych empirycznych, długość czasu, podczas którego będziemy ze skazanymi pracować, jak również w finale cały roboczy proces realizacji wspomnianych badań. Zanim weszliśmy do badanego środowiska, rozważaliśmy najważniejsze metody wyboru zgromadzania danych empirycznych. Zdecydowaliśmy, że badania zrealizujemy poprzez podejście jakościowe, gdzie konkretnymi metodami stały się wywiady semistrukturalne², obserwacja partycypująca w ramach badań pilotażowych oraz analiza treści dokumentów, której dokonaliśmy w drugim stadium badań. Po zebraniu danych empirycznych za pomocą wyżej wymienionych metod badawczych, do prezentowania – interpretowania – uzyskanych danych wykorzystaliśmy analizę tematyczną asocjacji (Hendl, 1999, Plichtová, 2002). Z analizowanych kodów i kategorii, zidentyfikowaliśmy tematy, o których kobiety doznające przemocy mówiły i za pośrednictwem nich stworzyły szkielet tzw. przygody analitycznej, której forma jest następująca:

Tematyczna analiza asocjacji (Rác, 2010)

kiej, zatem może być traktowana jako reprezentatywna, ze względu na odnotowaną saturację, która tę selekcję pozwoliła zakończyć (dane były więc saturowane) i w końcu można przyjąć generalizację wyników na podstawie reprezentatywności próbek i saturacji danych.

² Przed realizacją wywiadu, przygotowaliśmy zakres pytań, które będziemy zadawać badanym kobietom i rozdzieliliśmy je do czterech bloków (historia przemocy, momenty krytyczne interakcji, wsparcie społeczne, przyszłość i zakończenie wywiadu) w sensie anamnezy poprzedzającej wywiad.

Na początku związku wszystko było prawie w większości przypadków idealne. Mąż, ewentualnie partner dbał o dom, pracował w ogrodzie, chodził do pracy, opiekował się właściwie rodziną, dbał o funkcjonowanie gospodarstwa domowego. Później jednak, z czasem, zaczęły się pojawiać inne symptomy, które doprowadziły małżonka do tego, że zaczął zachowywać się przemocowo. I tu nastąpił ten przełom, ta granica tolerancji dla przemocy, ewentualnie agresywnego zachowania wobec kobiety. Odnotowano pewne „zapalniki” przemocy, które doprowadziły partnera do zmiany zachowań wobec kobiety. Najważniejsze, a jednocześnie najbardziej eskalujące „zapalniki” przemocy w naszych badaniach, to alkohol, izolacja społeczna, stereotypy rodzinne, a także zazdrość. W ten sposób zidentyfikowaliśmy indykatory, które prowadzą partnera do zmiany postaw wobec osoby, która była dla niego osobą bliską, z którą dzielił wspólny dom, majątek, z którą opiekował się wspólnym potomstwem.

Nadal jeszcze problemem są próby usprawiedliwiania działalności przestępczej spożyciem alkoholu. Wielu ludzi, którzy mają problem z alkoholem, stosując przemoc wobec kobiet, tłumaczy to właśnie w ten sposób. *Przecież za to wszystko jest winny alkohol, on kiedy jest trzeźwy, nawet nie skrzywdziłby muchy... on jest taki spokojny, dba o wszystko dokładnie... ale kiedy wypije, staje się z niego zupełnie inny człowiek.* Jeśli społeczeństwo, i to nie tylko słowackie, będzie do tego podchodzić w ten sposób, liczba przestępstw, gdzie kobieta – była ofiara przemocy – popełnia przestępstwo wobec swojego partnera, będzie rosła, ponieważ w wielu przypadkach to było jedyne realne wyjście z sytuacji. Celem tej części opracowania nie jest obrona maltretowanych wcześniej kobiet popełniających później przestępstwa. Wręcz przeciwnie, celem jest pokazanie społeczeństwu nie tylko tej sytuacji, gdzie partner dopuszczał się przemocy wobec swojej partnerki, przemocy, która trwała przez kilka lat, a ona w związku nadal pozostawała. Celem jest zwrócenie uwagi na bardzo poważny problem, że kobiety jako reakcję na przemoc wobec siebie, ale i swe dzieci, czasami również używają przemocy wobec agresora – co uważamy za zjawisko godne uwagi.

Na następnym stadium przemocy, impulsy prowadziły do aktualnego ostrego incydentu, który zaprezentował się w dwóch formach. Chodziło o przemoc tolerowaną i nietolerowaną³. Chodziło o przemoc występującą w jej życiu codziennym, w wielu przypadkach trwającą przez kilka lat. W ramach przemocy tolerowanej zidentyfikowaliśmy formy, które stosował wobec partnerki lub czasami wobec dzieci. Chodzi o postawy agresji fizycznej, przemocy psychicznej, presji społecznej i ekonomicznej, a także w niektórych przypadkach przejaw przemocy seksualnej. Wyniki badań pozwalają stwierdzić, że poszczególne typy przemocy nie występowały w sposób izolowany, ale w wielu przypadkach do siebie sukcesywnie nawiązywały. Przykładem jest przede wszystkim przemoc psychiczna, po której niemal natychmiast następowała przemoc fizyczna.

³ W tym przypadku chodzi o tolerancję przemocy nie od strony sprawcy przemocy, ale od strony ofiary, to znaczy osoby maltretowanej.

Ani jeden typ, zatem nie występował w izolacji, lecz wręcz przeciwnie, przemoc psychiczna nawiązywała do przemocy fizycznej czy społecznej, przy czym finałem całego procesu destrukcyjnego było wymuszanie czynności seksualnych i gwałt. Akty przemocy seksualnej zidentyfikowaliśmy również w przypadkach, gdy agresor próbował swoją wyższość wobec partnerek demonstrować nie tylko w formie tolerowanych przejawów przemocy, ale także wymuszaniem seksualnym, które dla niektórych kobiet z badanego wzorca stało się nietolerowaną granicą przemocy, gdy *raczej wolały się pozwolić bić, niż się z nim kochać...*

Jako nietolerowany akt przemocy wiele badanych kobiet uważało przemoc skierowaną wobec swoich dzieci. Agresor albo groził biciem dzieciom, jeśli partnerka nie zgodzi się na jego zachcianki, albo swą agresję rzeczywiście skierował przeciwko dzieciom, a tego partnerka nie chciała tolerować.

Poprzednie dwa zagadnienia można zaliczyć do cyklu przemocy, który w literaturze fachowej (Herman 2001, Jones 2002, Sopková 1998, Manuál, 2007) określany jest przez trzy podstawowe fazy:

- Narastanie napięcia – co w naszym rozumieniu można nazwać wyzwalaczami przemocy, którymi mężczyzna stara się zyskać dominację i władzę nad kobietą.
- Faza bezpośredniego aktualnego ostrego incydentu – kiedy partner zaatakuje nic niepodjejrzejwiącą ofiarę, by demonstrować swą władzę. W naszym rozumieniu chodzi o tolerowaną granicę przemocy występującą w życiu codziennym ofiary. Chodzi o akty przemocy fizycznej, psychicznej, społecznej, ekonomicznej, a w niektórych przypadkach akty przemocy seksualnej. Granica nietolerancji u niektórych badanych kobiet oznaczała przede wszystkim określoną formę protestu przeciwko przemocy agresora, przez co doszło do ponownego wzmocnienia dominacji i władzy agresora nad jej życiem i życiem ich dzieci.
- Trzecia faza – charakteryzowana przez literaturę fachową, jako tzw. faza tygodni miodowych. Wtedy agresor stara się w różny sposób wyjaśnić ofierze, że za swoje zachowanie i działanie nie może odpowiadać, że przemoc w gruncie rzeczy sprowokowała sama. Ewentualnie stara się fakt przemocy bagatelizować lub zaprzecza mu, to znaczy twierdzi, że to do niego w ogóle nie doszło. Chodzi o tzw. strategię przetwarzania przemocy, gdy obydwaj uczestnicy aktów przemocy starają się poradzić sobie z już zaistniałą przemocą, ale każdy na inny sposób. Należą do nich, między innymi, uzależnienie od alkoholu ofiary przemocy, to znaczy maltretowanej kobiety, która jedyne wyjście z tego impasu znalazła w spożywaniu alkoholu. Bardzo ważną rolę przy rozwiązywaniu sytuacji po aktualnym ostrym incydencie przemocy odgrywa *uzależnienie kobiety – ofiary przemocy, od związku, w którym przemoc występuje*. Fakt, że kobieta uświadamiała sobie maltretowanie ze strony męża, ewentualnie partnera jeszcze nie oznaczał rozwiązania problemu, tzn. odejścia od

małżonka, partnera. Powodem trwania był wspólny majątek, również dzieci, wzajemny związek emocjonalny, rodzice, krewni, przyjaciele. Nigdy tym powodem jednak nie był fakt, że z nim chciała zostać i w tym związku czuła się komfortowo.

Jeżeli wrócimy do naszej historii analitycznej to wiemy, że kobieta w związku pozostaje, jest od niego uzależniona, do tego dołącza niewystarczająca (o ile w ogóle jakaś była) pomoc i kobieta na podstawie tych argumentów partnera nie opuści. Pozostaje w związku, o którym wie, że nie musi mieć długiego czasu trwania. Nie z tego powodu, że by to mogło się skończyć, bo w tym przypadku moglibyśmy rozważać, że chodziłoby o wyzwolenie z tego związku, ale z powodu różnych strategii przetrwania. Zaczyna rozważać dwa możliwe sposoby rozwiązania sytuacji. Chodzi o konflikt moralny, „kto za kogo” (*albo przeżyję przemoc ja i zrobię krzywdę tobie, albo jej nie przeżyję i uwolnisz mnie*).

W naszej grupie badanych były właśnie kobiety, które zastanawiały się w podobny sposób nad rozwiązaniem sytuacji przemocy. Nie twierdzimy, że chodziło o zaplanowany atak przeciwko sprawcy. W wielu przypadkach chodziło o stosunek akcja <=> reakcja.

Znów mnie zbił, podniósł rękę na nasze dzieci, znów był pijany... nie wiedziałam, co robić... broniłam się...

Robią więc coś, co „zarzucały” swemu mężowi, popełniają przestępstwo. Z ofiar stają się sprawcami, sprawcy stają się ofiarami. Społeczeństwo jednych potępia, innych żałuje. Spróbujmy wskazać, po której stronie tego medalu potępienia ze strony społeczeństwa są kobiety, które przeciętnie 20 lat doświadczały ataków gwałtu ze strony mężczyzny, z którym żyły. W dalszej części tekstu zaprezentujemy czytelnikom konkretną sprawę z naszych badań studium przypadku. Dotyczy ona wybranej sytuacji kobiety, która doświadczyła przemocy. Są to ogólne informacje uzyskane z dokumentów otrzymanych z Zakładu Karnego.

Chodzi o społeczne i rodzinne funkcjonowanie kobiet, zawierające podstawowe informacje demograficzne, jak również okoliczności dotyczące przestępstwa popełnionego przeciwko sprawcy. Oczywiście z punktu widzenia etycznych aspektów prowadzonych badań anonimowość pozostaje w pełni dochowana.

Skazana urodziła się w 1956 roku w miejscowości Nitra. Rodzice wychowywali ją wraz z dalszymi siedmioma członkami rodzeństwa (4 dziewczyny, 4 chłopców) w dwupokojowym mieszkaniu, tzn. w sumie 10 osób. Dwóch braci zmarło na chorobę nowotworową, a siostra popełniła samobójstwo. Skazana charakteryzowała rodzinę, względnie rodziców, jako alkoholików, którzy się regularnie sprzeczali, przy czym bardzo często dochodziło również do wzajemnych ataków agresji fizycznej. Po ukończeniu szkoły podstawowej skończyła ekonomiczną szkołę średnią. Przez pierwsze trzy lata pracowała jako sekretarka – wystawiała faktury, później produkowała w zakładzie lalki z łupin kukurydzianych, było to eksternistyczne zatrudnienie, które trwało przez 13 lat. Przez jakiś czas pracowała w pralni, a w 2007 roku opiekowała się starszymi ludźmi.

Aktualnie jest emerytką, na rencie inwalidzkiej. Jako 19-latką wyszła za mąż po raz pierwszy. Z mężem mieszkali najpierw u rodziców, później w trzypokojowym mieszkaniu. Z pierwszego małżeństwa ma dwójkę dzieci, jedno zmarło. Po jego śmierci, alkohol stał się jedyną ucieczką przed rozwiązywaniem problemów. Po 20 latach małżeństwa, rozwiodła się z powodu alkoholizmu i maltretowania ze strony męża, przy czym jak sama podaje, często ją zmuszał do picia alkoholu, a jeśli odmawiała – bił ją. Z pierwszego małżeństwa pamięta również pobyt na oddziale psychiatrycznym, ponieważ po 12 latach z 20 lat współżycia z pierwszym mężem próbowała popełnić samobójstwo. Z pierwszego małżeństwa urodziła się dwójka dzieci. Starszy ma obecnie 32 lata, ukończył uczelnię wyższą i pracuje jako programista. Drugie dziecko, jak już wspomniano zmarło. Kiedy miała 41 lat, wyszła za mąż po raz drugi. Z mężem i wspólnym dzieckiem mieszkali w schronisku, w jednopokojowym mieszkaniu socjalnym. Partner, z którym zawarła małżeństwo, miał już przedtem za sobą trzy związki małżeńskie. Na podstawie badań psychologicznych – rozmowy z psychologiem – skazana podawała, że drugi mąż często ją bił, co najmniej raz w tygodniu. Spowodował u niej wstrząs mózgu, złamania górnych i dolnych kończyn. Był szczególnie agresywny, gdy był pod wpływem alkoholu, często wzywała Policję. Jak sama twierdzi: *kiedy był trzeźwy, był dobry*. Z małżeństwa mają syna, 11-letniego nadpobudliwego dyslektyka, uczęszczającego do szkoły specjalnej. W roku 2006 A.H. zostały przedstawione zarzuty z paragrafu 147, ustęp 1 i 2, litera a) kodeksu karnego, tzn. zbrodnia zabójstwa. Ponieważ chodziło o zabicie małżonka, w myśl tego przepisu chodzi o zabicie osoby chronionej. Sąd pierwszej instancji, tak samo jak sąd okręgowy (po apelacji skazanej), skazał ją na 9 lat pozbawienia wolności i została zaszeregowana w 2008 roku do pierwszej NVS [Nápravno Výchovná Skupina – Grupa wychowawczo-poprawcza], to znaczy do grupy o minimalnym stopniu dozoru.

Okoliczności przestępstwa

W godzinach wieczornych, w schronisku gdzie mieszkali, po wzajemnej sprzeczce pchnęła ofiarę nożem kuchennym (13,6 cm) w okolicy lewej strony klatki piersiowej z zamiarem spowodowania ciężkich obrażeń, w następstwie czego mąż zmarł na miejscu. Skazana przed sądem twierdziła, że pokrzywdzony sam sobie spowodował obrażenia, a mianowicie, sam pchnął się nożem. W wypowiedzi wskazywała, że nadział się na nóż po tym, gdy podbiegł do niej, wymyślał jej i groził uduszeniem. Było to w sytuacji, gdy stała przy blacie kuchennym i kroїła chleb, nagle się odwróciła, zaś on nadział się na nóż. Przewód dowodowy przed sądem, i bezpośrednio oględziny na miejscu przestępstwa twierdzenie to odrzuciły. Zgodnie z opinią biegłego z zakresu medycyny sądowej do pchnięcia nożem doszło w mieszkalnej części apartamentu i chodziło

o gwałtowne aktywne pchnięcie do okolic klatki piersiowej (w pobliżu serca), w następstwie czego mąż wykrwawił się. Sąd na podstawie tego jaka broń została użyta, jaka była siła pchnięcia i sam atak stwierdził, że musiała być świadoma tego, że może, co najmniej spowodować ciężki uszczerbek na zdrowiu ofiary. Do popełnienia przestępstwa przystępowano jako do zbrodni popełnionej nie-umyślnie, gdyż bez adekwatnego powodu przypuszczała, że śmierć nie nastąpi. Trzeba podkreślić, że w czasie popełnienia przestępstwa podejrzana była, tak samo jak pokrzywdzony, pod wpływem alkoholu. W krwi miała 1,85 mg/l, a pokrzywdzony 1,49 mg/l. Orzeczono wobec niej karę w dolnej granicy wymiaru ze względu na możliwość poprawy i na jej warunki osobiste. Syn został umieszczony w domu dziecka, a później do pieczy zastępczej typu rodzinnego.

Zeznania świadków

1. Oskarżona: to był przypadek, umyślnie tego nie zrobiła, do teraz jest jej bardzo przykro, bo go kochała. Kiedy to się stało, zaraz pobiegła po pomoc, do sąsiadów i w portierni zgłosiła, by zadzwoniono po karetkę i na Policję.

2. Siostra pokrzywdzonego: rodzinę odwiedzałam pięć razy w miesiącu. Z oskarżoną nie znalazłam wspólnego języka, zawsze była wulgarna, histeryczna, pijana. Zawsze wyszukiwała męskie znajomości, które sobie przyprowadzała do domu, gdy pokrzywdzony był w pracy. Pewnego razu zaatakowała go nożem, pchnęła go w ramię, dlatego zabrałam z kuchni ten największy nóż, który tam mieli.

3. Policjant: oskarżona twierdziła, że się broniła, ponieważ pokrzywdzony atakował ją fizycznie.

4. Sąsiadka: za bardzo jej nie dowierza, że ją bił, miała wprawdzie siniaki w 2005 r., ale ciągle się kłócili i pili alkohol. Był dobrym człowiekiem.

5. Sąsiad: nie dbała o gospodarstwo domowe ani o syna, on był agresywny, ale kiedy pił. Tego dnia nie było jej w ogóle w domu, dopiero w godzinach wieczornych – skazana w rozmowie twierdziła, że w domu nie było jej właśnie dlatego, że mąż był pijany, groził jej i dlatego wyszła z synem.

6. Syn, lat 11: ojciec bił ją drewnem, starymi krzesłami, ona go chciała tylko nastraszyć, była na niego zła, bo on ją bił. Nie chciała mu zrobić krzywdy, nadział się na nóż sam. Pani psycholog wypowiedziała się, że syn ma pozytywne cechy ogólnej wiarygodności, nie spełnia jednak kryteriów wiarygodności specyficznej ze względu na podwyższoną uległość i sugestywność jego osobowości.

7. Psychiatra: w czasie popełnienia przestępstwa nie cierpiała i nie cierpi na zaburzenia psychiczne z grupy tzw. psychoz. Jest uzależniona od alkoholu. W czasie popełniania przestępstwa była pod wpływem dużej ilości alkoholu, pomimo to potrafiła rozpoznać szkodliwość swego działania dla społeczeństwa.

Obecny stan

Stan zdrowia: cukrzyca, powiększenie wątroby – alkoholizm, orzeczone leczenie z powodu uzależnienia od alkoholu. W zakładzie karnym nie wykonuje fizycznie ciężkiej pracy, bez zmian nocnych.

Osobowość: jest rozmowna, komunikatywna, starająca się stworzyć jak najlepsze wrażenie. W podejściu do rzeczywistości jest subiektywistyczna, ma tendencje do wyolbrzymiania przeżytych doświadczeń – z tego wynika zmniejszona wiarygodność. W przypadkach obciążenia panikuje, ucieka przed problemami. Osobowość jest zawężona, niedojrzała i niepewna. W przeżywaniu jest zorientowana do wewnątrz. Jest bezkrytyczna wobec siebie, próbuje sprawiać wrażenie przekonującej, jej intelekt jest w górnej strefie przeciętnej. Zachowanie społeczne jest kulturalne, ale kurczowe i nie elastyczne. W związkach jest zależna – szuka wsparcia. Wobec władzy jest uległa i skłonna kooperować w grupie z zamiarem własnego ocenienia.

Z wywiadu z pracownikiem socjalnym (karta reedukacyjna) wynika, że: jest grzeczna, spokojna, ale nadal twierdzi, że nikt jej nie wierzy, że tego nie popełniła. W odniesieniu do środowiska zewnętrznego jest zalecane spotkanie się z nieletnim synem, gdyż ciężko znosi oddzielenie od niego – przy wspomnieniu jego osoby płacze i zaczyna się jękać.

Przyszłość: zakwaterowanie w schronisku z obecnym przyjacielem, który jest z zawodu kierowcą, obecnie na rencie inwalidzkiej.

Podsumowanie

W przedstawianym badaniu skupiliśmy się na teoretycznej i praktycznej analizie oraz interpretacji przemocy wobec kobiet w związkach partnerskich. W części teoretycznej staraliśmy się czytelnikowi przybliżyć wcześniej realizowane badania dotyczące przemocy i w ten sposób objaśnić istotę zjawiska w kontekście scharakteryzowania jego podstawowych faz, rodzajów i możliwych przyczyn. W kolejnych częściach tekstu swoją uwagę skoncentrowaliśmy na bardzo specyficznym problemie, kiedy kobiety – ofiary – popełniają przestępstwo jako reakcję na przemoc i zostają osadzone w zakładzie karnym. Zaprezentowaliśmy podstawowy zarys realizowanych badań, w których skrócie wyjaśniliśmy metodę i procedurę badawczą, jak również wyniki, prezentując jedno studium przypadku.

Przemoc wobec kobiet jest ważnym zagadnieniem społeczno-patologicznym, które można uważać za zjawisko aktualne, wymagające szerszego podejścia do badań nad nim. Tym bardziej kontrowersyjną jest analiza problematyki przemocy wobec kobiet, które to jako ofiary w odpowiedzi na przemoc, popełniają przestępstwo przeciwko sprawcy, partnerowi.

Jedynym skutecznym sposobem przerwania przemocy dla kobiety, która musiała znosić codzienne ataki ze strony partnera, był nierzadko wybór najbardziej drastycznego wyjścia z tego impasu. Chodziło o swoisty proces podejmowania decyzji, który w psychologii określany jest, jako „rubikonowy model faz postępowania”⁴. Jest on istotnym właśnie dlatego, że odróżnia impulsywne napięcie, które jest natychmiastową reakcją impulsu motywacyjnego, od aktu woli opartego na regulacjach woli działania założonego na procesach poznawczych. W przypadku maltretowanych kobiet, chodziło o impulsywne działanie i napięcie, które prawie nie zawiera drugiego i trzeciego etapu procesu decyzyjnego (to znaczy bilansu i programu działania). Dlatego w końcu można powiedzieć, że w tej sytuacji straciły nad sobą kontrolę społeczną.

Pierwszą drogą zatem było „wyzwolenie się” przez własną śmierć, a drugą reagowanie na przemoc przemocą i popełnieniem w ten sposób przestępstwa. Kobiety z grupy badanej w ten sposób doznały sporu moralnego – konfliktu między dobrem a złem. Konflikt moralny, z którym kobiety te musiały walczyć w swym życiu skoncentrował się na jednym, jedynym egzystencjalnym pytaniu:

Co jest dla mnie lepsze – pozostać w związku, pełnym przemocy, terroru, beznadziei, bezradności lub wydostać się z niego w ten sposób, że zrobię krzywdę sobie lub partnerowi?

Kobiety z grupy badawczej wybrały tę drugą drogę. Drogę, która dla nich jednak nie oznaczała wybawienia. Popełniły bowiem przestępstwo, za które trzeba było ponieść sprawiedliwą karę. Straciły wolność, zostały osadzone w zakładzie karnym, oprócz wolności osobistej, która była im ograniczana przez partnera ze względu na przemoc z jego strony, straciły również wolność publiczną, którą ograniczyło im społeczeństwo.

Mamy tu zatem do czynienia z tzw. podwójnym pozbawieniem wolności maltretowanych skazanych kobiet, które były i będą w ciągu swego życia ograniczone (dokonała się ich podwójna marginalizacja). Te pierwsze ograniczenie czy odebranie wolności było wprawdzie niewidoczne, ale takie funkcjonowanie było trudniejsze do zniesienia, niż w ramach tej oficjalnie odebranej wolności przez społeczeństwo.

---

⁴ Nakonečný (1998 w: Balvín, 2009, s. 61-65) podzielił go na cztery podstawowe etapy. W pierwszym etapie, tzw. *napięciu motywującym* chodzi osobnikowi o realizację określonego planu, aby osiągnąć cel, który jest zamierzony. Jednostka albo użyje już sprawdzonego instrumentalnego wzorca działania, albo go modyfikuje. W drugim etapie chodzi o tzw. *rozważanie o środkach i następstwach*, kiedy obie strony muszą być dopasowane tak, aby użyty środek był z praktycznego punktu widzenia odpowiedni oraz był właściwy z moralnego punktu widzenia. W trzecim etapie mówimy o tzw. *programie podejmowania decyzji*, kiedy to jednostka w skrócie myślowym zaplanuje sobie jak będzie postępować, jaki podejmie harmonogram działania, a potem przyjdzie moment decyzji, aby działać, ale na razie tylko w myślach. W ostatnim etapie następuje tzw. *akt woli (czyn)*, który jest świadomą realizacją decyzji i zamiaru.

Bibliografia

Balvín, J., Kusin, V. *Filozofické aspekty sociálnej práce a edukácie v rómskych komunitách. (Vysokoškolský učebný text pre predmety sociálnej filozofie, etiky sociálnej práce, sociálno-filozofických koncepcií človeka, všeobecnej pedagogiky a základov filozofie a sociológie)*. Nitra: UKF FSVaZ. 2009.

Bodnárová, B., Filadelfiová, J. *Domáce násilie a násilie páchané na ženách v SR: Skrátená verzia záverečnej správy z výskumu*. Bratislava: Stredisko pre štúdium rodiny. 2003.

Bodnárová, B. i kol. *Reprezentatívny výskum výskytu a skúsenosti žien s násilím páchanom na ženách [VAW] na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny. 2008.

Bútorová, Z. i kol. *Násilie páchané na ženách ako problém verejnej politiky*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. 2005, s. 16-17.

Hendl, J. *Úvod do kvalitatívneho výskumu*. Praha: Karolinum. 1999.

Herman, J. *Trauma a uzdravenie. Násilie a jeho následky ľ od týrania v súkromí po politický teror*. Bratislava: Aspekt. 2001.

Plichtová, J. *Metódy sociálnej psychológie zblízka. Kvalitatívne a kvantitatívne skúmanie sociálnych reprezentácií*. Bratislava: Média. 2002.

Jones, A. *Nabudúce bude mŕtva: Týranie a ako ho zastaviť*. Bratislava/Humenné: Aspekt/Pro Familia, 2003.

Manuál. *Manuál pre pomáhajúce profesie. Násilie páchané na ženách v intímnych vzťahoch*. Bratislava: Slovak Aid, Esfem.

Rác, I. *Páchanie trestnej činnosti žien – obetí násilia v intímnom partnerskom vzťahu. (Vybrané aspekty sociálnej práce)*. Praha: Hnutí R. 2010.

Sopková, E. *Problém o ktorom sa mlčí*. „Aspekt“ nr 3. Násilie I. 1998.

WOMEN – VICTIMS AND PERPETRATORS OF VIOLENCE IN PARTNER RELATIONSHIPS

Abstract

In the presented work we discuss the issues of violence against women, which, as a direct response to long-standing violence, committed a crime and were sentenced to imprisonment. We present basic information about the source of violence, which a partner to partner allowed in the natural family environment, as well as information about the crime by the victim against perpetrator as a result of the past violence. In the text we propose the analysis of case studies from research conducted in the framework of international cooperation.